

РОЗДІЛ 3. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

КРИТЕРІЇ, ПОКАЗНИКИ ТА РІВНІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

CRITERIA, INDICES, AND LEVELS OF READINESS OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE AMONG YOUNGER PUPILS IN THE PROCESS OF ENGLISH LANGUAGE TEACHING

У статті проаналізовано проблему формування комунікативної компетентності молодших школярів та з'ясовано, що це одна з головних у системі освіти, оскільки комунікативні вміння та навички обумовлюють психічні процеси сприймання в дітей, їхнє мовлення, творчу уяву, мислення. Доведено, що школяр повинен володіти здатністю спілкуватися іноземною мовою, а це, в свою чергу, передбачає можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування. Доведено, що майбутній фахівець педагогічного профілю повинен мати достатній рівень готовності до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в процесі навчання англійської мови. У статті дано означення готовності до професійної діяльності як складної структури якостей та здібностей особистості, за допомогою яких професійна діяльність може бути реалізована. З'ясовано, що професійна готовність учителя – це інтегрована єдність структурних елементів, активізація складових професійного та особистісного досвіду, об'єктивний результат професійної підготовки, високий рівень професійної компетентності. Виділено п'ять компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний і рефлексивний. В статті охарактеризуємо їх з огляду на вітчизняні та зарубіжні дослідження. Також виділено п'ять критеріїв визначення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови: мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, операційно-технологічний, креативно-інноваційний та оцінко-рефлексивний. Кожен з критеріїв включає показники, які деталізують його якість щодо оцінювання педагогічного явища. Відповідно до визначених критеріїв і показників виділено такі рівні сформованості досліджуваної готовності: низький, середній, достатній і високий. Зазначено, що в подальшому результати дослідження буде використано для проведення констатувального зрізу.

Ключові слова: комунікативна компетентність, учитель початкової школи, молодші школярі, англійська мова, критерії, показники, рівні

The article analyzes the problem of formation of communicative competence among younger pupils and states that it is one of the main problems in the system of education as communicative skills and attributes substantiate psychological processes of perception among children, their speech, creative imagination, and thinking. We proved that each pupil must possess an ability to communicate in a foreign language that means a possibility to understand simple statements in foreign language, to speak a foreign language in appropriate situations, to have intercultural communication skills. We found that future pedagogue must have sufficient level of readiness to formation of communicative competence among primary school pupils in the process of English language teaching. The article determines the notion of readiness to professional activity as complex structure of qualities and attributes to realize professional activity. We outlined that professional readiness of teacher is an integrated unity of structural elements, activation of components of professional and personal experience, objective result of professional training, high level of professional competence. We distinguished five components of readiness of future primary school teachers to formation of communicative competence among younger pupils in the process of English language teaching. They are the following: motivational, cognitive, operational, creative, and reflexive. The article characterizes them considering native and foreign sources. Also, we differentiated five criteria for determination of readiness of future primary school teachers to formation of communicative competence among younger pupils in the process of English language teaching. They include: motivational-target, cognitive-content, operational-technological, creative-innovation, and assessment-reflexive. Each of these criteria embraces indices that specify its quality to assess the pedagogical phenomenon. According to described criteria and indices we differentiated the following levels of formation of readiness: low, medium, sufficient, and high. In future we are going to use the results of the research to conduct ascertaining experiment.

Key words: communicative competence, primary school teacher, younger pupils, English language, criteria, indices, levels.

УДК 378.011:81
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/53.1.15>

Байдюк Л.М.,
викладач кафедри фахових методик та інноваційних технологій у початковій школі факультету початкової освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми. Підготовка кваліфікованого вчителя початкової школи, здатного організувати ефективний освітній процес, передбачає формування у студентів відповідного рівня готовності. Водночас проблема формування комунікативної компетентності сьгоднішніх школярів є однією з головних у системі освіти. Комунікативні вміння та навички мають важливе значення для учнів початкової школи, оскільки такі навички обумовлюють психічні процеси сприймання в дітей, їхнє мовлення, творчу уяву, мислення. Початкова школа, метою якої є всебічний розвиток дитини, її талантів, здібностей, компетентностей та наскрізних умінь, є важливим етапом розвитку школяра тому, що в цей час відбувається активний розвиток уявлень і фантазії, яскраво виражена дитяча допитливість і зацікавленість, формуються вміння та навички здійснювати спостереження, порівняння, давати оцінку власної діяльності. На додачу Концепція нової школи в Україні [1] пропонує вивчення іноземної мови з першого року початкової школи, а це вимагає особливої підготовки вчителя та його уваги до новітніх методик іншомовного навчання. Тому для вчителя початкової школи важливою рисою є вміння правильно організувати свою роботу і вибрати такі форми, методи та прийоми роботи, які допоможуть сформувати компетентну особливість школярів, враховуючи їхні потреби, інтереси, запити та цінності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів стала предметом досліджень багатьох педагогів, а саме: М. Гордійчук [3], К. Курніхаяті, О. Мартіна [3], А. Мулянто, А. Муляді Разак, Н. Третяк [3], К. Фомін [6] та ін. Значна увага приділялася аналізу формуванню готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності. Так, А. Мулянто [5] досліджував оцінювальну компетентність, К. Фомін [6], О. Будник – готовність до організації діалогічного навчання, К. Олексенко та І. Хавіна [7] – готовність майбутніх учителів початкової школи до розробки освітнього середовища, С. Паламар, Г. Біленька, Т. Пономаренко, Л. Козак [8] – готовність до застосування додаткової реальності в освітньому процесі. Проте питання готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови не було повністю розкрито педагогами і потребує детального аналізу.

Мета статті – проаналізувати поняття готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови та виділити її критерії, показники та рівні.

Виклад основного матеріалу. Згідно Державного стандарту початкової освіти від 2018 року

комунікативна компетентність є однією із ключових компетентностей молодших школярів [2]. Важливе значення має і володіння іноземною мовою. Так, в Стандарті зазначено, що школяр повинен володіти здатністю спілкуватися іноземними мовами (поряд з державною та рідною у разі відмінності від державної), що передбачає активне використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади, можливість розуміти прості висловлювання іноземною мовою, спілкуватися нею у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування [2, 3]. Розвиток мовлення дитини слід розглядати одночасно з розвитком її мислення і цілісної сфери пізнавальних інтересів. Це ж стосується і використання англійської мови. Кожен учень орієнтований на комунікативну взаємодію за допомогою говоріння, аудіювання, читання, письма, а також паралінгвістичних (інтонації, пауз, швидкості мовлення тощо) та невербальних засобів (міміки, рухів тіла, поз) та спільної діяльності [4]. При цьому спілкування буде відбуватися на інформаційному (обмін думками, ідеями, інтересами, почуттями тощо), на інтеракційному (взаємодія з іншими учасниками під час спілкування) та на перцептивному (взаємосприйняття) рівнях. Очевидно, що етап початкової школи можна вважати початком для розвитку ситуацій вищого рівня. Комунікативна взаємодія молодших школярів, наявність у них комунікативної компетентності означає «перехідний рівень комунікації», зміну відносин з однолітками та дорослими. Діти молодшого шкільного віку спираються більше на авторитет свого вчителя, а не однокласників. У дитини значно збільшується коло спілкування: це і товариші у класі, і по сумісній діяльності, і під час позааудиторної діяльності. Однак припинення дружби не стає причиною глибоких переживань [5]. У початковій школі учні швидше усвідомлюють вчинки та мотиви інших людей, ніж свої власні, тому спеціальним завданням вчителя є пояснення дитині мотиву вчинків, окреслення його сутності. Крім того, молодшому школяреві імпонує, що з ним говорять про серйозні речі. Такі типові ситуації створюють усвідомлення, що комунікація є важливою для становлення дитини як члена шкільної спільноти. Зважаючи на це, перед учителем англійської мови постає важлива проблема: формування комунікативних навичок у молодших школярів. Для цього майбутній фахівець педагогічного профілю повинен мати достатній рівень готовності до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в процесі навчання англійської мови. Отже, на основі аналізу науково-педагогічної літератури [6, 7] доречно подати означення поняття «готовність» в контексті педагогічної діяльності. Так, готовність означає вміння виконувати певні

операції та творчо вирішувати конкретні завдання [8]. Іншими словами, готовність – це знання й володіння навичками. Таким чином, професійну готовність учителя можна визначити як інтегровану єдність структурних елементів, активізацію складових професійного та особистісного досвіду, об'єктивний результат професійної підготовки, високий рівень професійної компетентності. Водночас якісна професійна діяльність майбутнього вчителя початкових класів залежить від ефективності його професійної підготовки як високопрофесійного фахівця, який, в свою чергу, обізнаний з сучасними вимогами до організації освітнього процесу в початковій школі, орієнтований на навчання молодших школярів та забезпечення цілісного розвитку кожної особистості в класі. Іншими словами готовність вчителя початкової школи – це фундаментальна умова, що об'єднує фахову підготовку, системність специфічних знань, сформованість особистісних характеристик, творчих навичок, вміння ефективно та швидко розв'язувати педагогічні завдання, бажання до самовдосконалення, обізнаність з сучасними світовими вимогами. Автор дійшла до висновку, що може виділити п'ять **компонентів** готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших

школярів в процесі навчання англійської мови, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний і рефлексивний. Охарактеризуємо їх з огляду на вітчизняні та зарубіжні дослідження.

Усі компоненти перебувають між собою у внутрішніх та зовнішніх зв'язках (рис. 1). Зовнішній зв'язок забезпечує цілісність педагогічного явища та демонструє його дотичність до інших складових навчального процесу. Такий зв'язок забезпечує функціональність категорії готовності до формування комунікативної компетентності поряд з іншими характеристиками професійної готовності майбутнього вчителя. Внутрішні зв'язки існують між самими компонентами, забезпечуючи їх взаємозв'язок та взаємодоповнюючи один одного, компенсуючи окремі якості та деталі.

Така компонентна структура дає нам можливість виділити критерії, які в подальшому будемо використовувати для вимірювання рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови. окрім того, зважаючи на те, що показник є складником критерію та характеризує сутність його ознак, а також відображає динаміку вимірюваної якості критерію. Таким чином, показники – взаємопов'язані ознаки, які розкривають основний

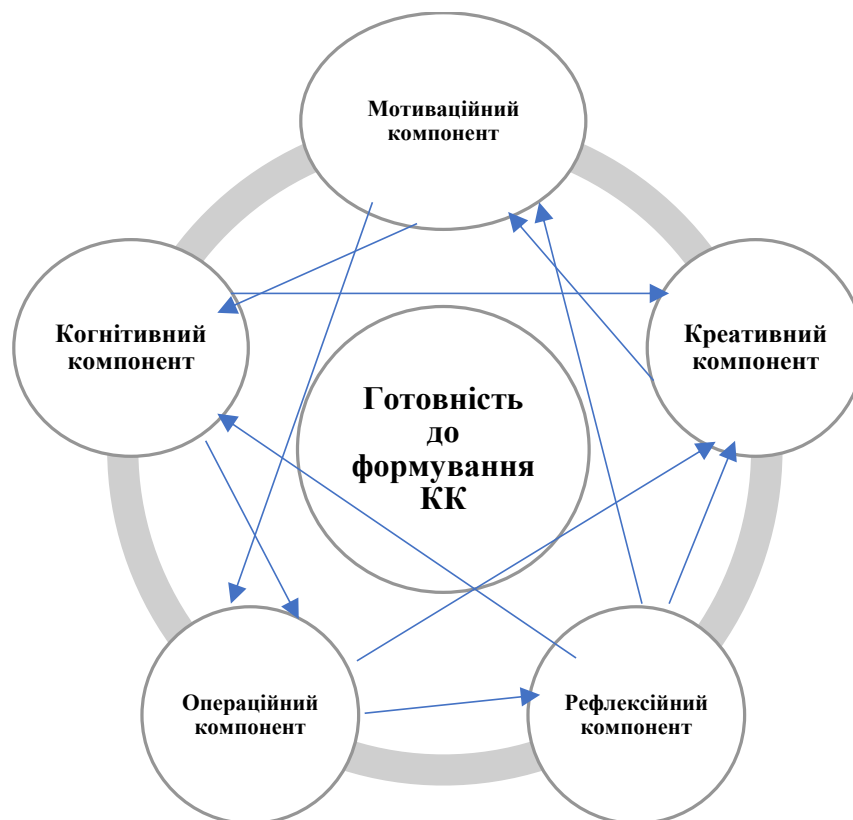

Рис. 1. Зв'язок компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови

Джерело: власна розробка автора

зміст критерію. Відтак, беручи до уваги тлумачення понять «критерій» та «показник», а також зважаючи на їхню взаємозалежність і характеристику сутнісних ознак, можна виділити п'ять **критеріїв** визначення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови: мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, операційно-технологічний, креативно-інноваційний та оцінно-рефлексивний. Ба більше, для здійснення якісної оцінки готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови визначають **рівні** її сформованості.

Відповідно до вказаних критеріїв і показників постає необхідність виділити рівнів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови. Їх визначення дозволить проаналізувати зміни формування описаної готовності, виявити ті компоненти, які потребують вдосконалення, а також виробити ефективну методику підготовки майбутніх учителів початкової школи та окреслити перспективи подальшого розвитку та професійного становлення майбутніх фахівців педагогічного профілю. Відповідно до визначених критеріїв і показників будемо використовувати такі рівні: низький, середній, достатній і високий. *Низький рівень готовності* майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови характеризується такими ознаками: слабка бажання працювати в педагогічній професії; відсутність інтересу до науково-педагогічної та методичної літератури; низький рівень знань з філологічних та педагогічних знань; низькі знання про особливості навчального процесу в початковій школі; погано чи частково сформовані професійні вміння та навички щодо організації навчальної діяльності молодших школярів; небажання підвищувати рівень педагогічної майстерності; на уроці панує атмосфера несприятлива для навчання; відмова вирішувати поточні завдання в класі. *Середній рівень готовності* майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови передбачає спокійне ставлення до педагогічної діяльності; ситуативне вирішення методичних завдань; невисокий рівень прагнення вдосконалювати професійну діяльність; наявність часткових філологічних та педагогічних знань; поверхові знання про дитячу психіку; намагається планувати уроки за використаних шаблоном та алгоритмом; здатність оцінити рівень власної готовності до формування комунікативної компетентності

молодших школярів; на уроці панує робоча атмосфера; відсутня ініціатива вирішувати завдання методичного та організаційного характеру. *Достатній рівень готовності* майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови стосується бажання студента працювати учителем; позитивного ставлення до вивчення методичної літератури та усвідомлення потреби оволодіння теорією й методикою навчання іноземної мови; достатнього рівня філологічних та педагогічних знань; системного знання про планування уроку; оперування знаннями про розробку та використання комунікативних матеріалів для молодших школярів; знання нормативних документів. Що регулюють освітній процес в початковій школі; уміє контролювати поведінку учнів в класі; уміє вдало проектувати й організувати навчальну діяльність учнів; уміє виявляти прогалини освітнього процесу та усувати їх; здатен коригувати власну педагогічну діяльність; усвідомлює рівень сформованості власних індивідуальних особистісних якостей як майбутнього вчителя; здатний до самоосвіти та самовдосконалення. *На високому рівні* майбутній учитель початкової школи, який навчає англійської мови має чітко сформоване бажання працювати в початковій школі; має високу мотивацію до професійної діяльності; систематично працює з методичною літературою; має високий рівень філологічних та педагогічних знань; має високий рівень комунікативної компетентності, у тому числі іншомовної; глибоко розуміє особливості організації уроків в початковій школі; знає особливості дитячої психології; забезпечує конкретизацію знань власними прикладами; уміє відтворити інформацію на рівні, доступному для дітей; використовує ілюстративний матеріал; вносить у свою діяльність елементи творчості; проводить нестандартні уроки; усвідомлює сформованість індивідуальних особистісних і професійних якостей; може адекватно оцінити рівень підготовки молодших школярів та їх готовність до вивчення англійської мови; уміє переконати учнів навчатися; здатен контролювати дисципліну в класі; організовує позааудиторну роботу молодших школярів; демонструє бажання до саморозвитку та самовдосконалення. Усвідомлюючи власний рівень готовності до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови майбутній учитель повинен прагнути до його підвищення шляхом індивідуальної самопідготовки та вдосконалювати методику навчання англійської мови в початковій школі, яку він використовує. Таким чином, окреслення компонентів, критеріїв, показників і рівнів готовності майбутніх учителів до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання

англійської дає можливість провести аналіз педагогічної майстерності студентів-педагогів та скорелювати їхню професійну підготовку.

Висновки і пропозиції. У ході дослідження ми дійшли таких висновків:

Проблема формування комунікативної компетентності молодших школярів є однією з головних у системі освіти, а школяр повинен володіти здатністю спілкуватися іноземною мовою, що передбачає можливість розуміти прості висловлювання, спілкуватися іноземною мовою у відповідних ситуаціях, оволодіння навичками міжкультурного спілкування. Майбутній фахівець педагогічного профілю повинен мати достатній рівень готовності до формування комунікативної компетентності учнів початкової школи в процесі навчання англійської мови. Готовність до професійної діяльності є складною структурою якостей та здібностей особистості, за допомогою яких професійна діяльність може бути реалізована. Професійна готовність учителя – це інтегрована єдність структурних елементів, активізація складових професійного та особистісного досвіду, об'єктивний результат професійної підготовки, високий рівень професійної компетентності. Виділено п'ять компонентів готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови, а саме: мотиваційний, когнітивний, операційний, креативний і рефлексивний. Беручи до уваги тлумачення понять «критерій» та «показник», а також зважаючи на їхню взаємозалежність і характеристику сутнісних ознак, виділено п'ять критеріїв визначення рівня сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови: мотиваційно-цільовий, когнітивно-змістовий, операційно-технологічний, креативно-інноваційний та оцінно-рефлексивний. Кожен з критеріїв включає показники, які деталізують його якість щодо оцінювання педагогічного явища. Відповідно до визначених критеріїв і показників виділено такі рівні сформованості досліджуваної готовності: низький, середній, достатній і високий. Надалі планується на основі виділених компонентів, критеріїв, показників та рівнів сформованості готовності майбутніх учителів початкової школи до формування комунікативної компетентності молодших школярів в процесі навчання англійської мови провести констатувальний зріз на засадах об'єктивності оцінювання, науковості, єдності вимог, гласності та системності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. Кабінет Міністрів України 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/988-2016-r#n8> (дата звернення: 14.11.2022).
2. Державний стандарт початкової освіти. Затверджений постановою Кабінету Міністрів України 21 лютого 2018 р. № 87. Постанова Кабінету Міністрів України від 24 липня 2019 р. № 688). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-p#n12> (дата звернення: 14.11.2022).
3. Третяк Н. В., Мартіна О. В., Гордійчук М. С. Формування комунікативної компетентності молодших школярів на основі смислового сприйняття художнього твору. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2022. № 32(1). С. 176-187. URL: <https://doi.org/10.32626/2309-9763.2022-32.176-187> (дата звернення: 14.11.2022).
4. Kurnihayati K. Different levels of communication activities in speaking exercises of BSE English textbook. *English Journal of Indragiri: Studies in Education, Literature, and Linguistics*. 2018. Vol. 2(1). P. 33-41. URL: <https://doi.org/10.32520/eji.v2i1.230> (date of access: 14.11.2022).
5. Mulyanto A., Razak A. I. M. Testing the parent-child communication program: Its effectiveness on developing children's social competences. *Research and Evaluation in Education*. 2019. Vol. 5, no. 1. P. 54–60. URL: <https://doi.org/10.21831/reid.v5i1.20679> (date of access: 14.11.2022).
6. Fomin K. Criteria, Indicators and Levels of Research of Future Teachers' Readiness for Organization of Dialogic Teaching for Primary School Students. *Journal of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University*. 2020. Vol. 7, no. 1. P. 112–121. URL: <https://doi.org/10.15330/jpnu.7.1.112-121> (date of access: 14.11.2022).
7. Oleksenko K., Khavina I. Essence and structure of the readiness of future primary school teachers to design the learning environment. *Revista de la Universidad del Zulia*. 2021. Vol. 12, no. 34. P. 398–409. URL: <https://doi.org/10.46925/rdluz.34.23> (date of access: 14.11.2022).
8. Formation of readiness of future teachers to use augmented reality in the educational process of preschool and primary education / S. P. Palamar et al. *Proceedings of the 4th International Workshop on Augmented Reality in Education (AREdu 2021)*. Kryvyi Rih, Ukraine. May 11, 2021; Edited by : Svitlana H. Lytvynova, Serhiy O. Semerikov. CEUR Workshop Proceedings. 2021. Vol. 2898. P. 334-350. URL: <http://ceur-ws.org/Vol-2898/paper18.pdf> (date of access: 14.11.2022).
9. Rizashakh A., Surovtskaya Yu., Khoroshev A., Kulambaeva K., Sadykova A., Bekenova D. Teacher's Readiness For Innovation Through Practical Application Of New Approaches In The Updated Content Of Education. *Journal of Positive School Psychology*. 2022. Vol. 6(6). P. 8901–8911.